

انجام ہوتے ہیں سزاخانہ

نستعلیق مبانی ترکیب (در)

تالیف:

امان اللہ پاک راد (سکینان)

برگ نو

پیش‌گفتار

هنر زیور بشر است و بشر زیور کیهان.

(ناصر خسرو)

هنر ملکه‌ی همه‌ی دانش‌هایی است که آگاهی را به مردم جهان منتقل می‌کنند.

(لئوناردو داوینچی)

ز سالیان گذشته تا کنون، هنر و فعالیت‌های مربوط به آن از جمله پدیده‌هایی بوده که نقش بسیار گسترده و تأثیرگذاری بر روان، تربیت، اخلاق، انسجام شخصیت، ژرفاندیشی و درک حقایق و واقعیات در تمامی عباد عاطفی، فرهنگی، اجتماعی و دینی جوامع بشری داشته است. امروزه نقش هنر و فعالیت‌های هنری در توسعه و تکامل بشریت بر هیچ‌کس پوشیده نیست.

غیر از هنر که تاج سر آفرینش است دوران هیچ سلطنتی پایدار نیست

(ابوالحسن ورزی)

بر خلاف دانش، مهارت و تجربه، ذوق و خلاقیت هنری آموختنی نیست. هنر، در واقع، با دیدن مرتبط است و بیشتر با دل و روح آدمی سر و کار دارد نه با عقل. هنر حساسیت را دامن می‌زند و احساسات را تلطیف می‌کند. هنر نمی‌آموزد، بلکه پرورش می‌دهد. هنر مکمل علوم و فنون است و تکوین‌دهنده‌ی انسان. هنر دیدنی‌ها را بیان نمی‌کند؛ بلکه آنچه را که دیدنی نیست قابل دیدن می‌سازد.

(بل کلی)

بهرین و زیباترین چیزهای دنیا را نه می‌توان دید و نه می‌توان لمس کرد؛ فقط باید احساس کرد. بشر تصویرگر ممتازی است و این تفاوت عمده‌ی او با دیگر موجودات است. او گذشته و آینده‌ی خود را تصور می‌کند و در تخیل خود آن را به تصویر می‌کشد، حتی احساس خود را. در خلقت ما همدست خداییم؛ ماییم که احساس را می‌آفرینیم، خواه زیبایی باشد و خواه بدی و تلخی.

تخیل از دانش مهم‌تر است.

(آلبرت اینشتین)

یک تصویر از هزار کلمه گویاتر است.

(ضرب‌المثل چینی)

این عامل جداکننده‌ی ملت‌ها از یکدیگر است، حال آنکه تصویر عامل پیونددهنده‌ی آنهاست. یادگیری و ترک زبان پیچیده و بسیار مشکل است، اما تصویر، صریح و ساده است و به سرعت می‌توان بسیاری از مباحث را به دیگران منتقل کرد. در نتیجه، عناصر اولیه‌ی بصری اهمیتی شایان توجه دارند. خط زبان است. خط شادی دل، سفیر خرد، جانشین اندیشه، سلاح دانایی و ندیم دلارام دوستان به وقت جدایی است.

(آنه ماری شیمل)

خط زبان مصور معانی و مفاهیم گفتاری و مهم‌ترین وسیله‌ی ارتباط و انتقال عواطف، احساسات و افکار و تحریکات بشری است. خط به لحاظ وسعت عملکرد خود، در طول زمان دستخوش تغییرات بسیاری شده که همین امر موجب اعتلای آن گردیده است. شکل بصری خط که عامل مهمی در انتقال پیام به سراسر می‌رود، شاخه‌های گوناگونی از کاربردهای خط را در طول تاریخ به وجود آورده است. خوشنویسی

یعنی خوش‌نوشتن، زیبا نوشتن و توجه به جنبه‌ی تصویری و رعایت اصول و قواعد زیباشناختی حروف و کلمات. خوشنویسی هنری است که هم ارزش کلامی و هم ارزش تصویری دارد و توجه به این خواص مشترک، مهم‌ترین وسیله برای بیان عواطف درون و پیام‌های فرهنگی و اجتماعی است.

عقول مردمان در خطوط آنان پیداست.

(افلاطون)

هنر خوشنویسی به سبب جاذبه‌ی بسیار قوی، تأثیر شگرف و عمیق و گسترش دامنه‌ی فعالیت در تمامی شئون زندگی، کاراتر و دلپذیرتر از علوم و فنون است. این برتری که ناشی از لذت درک زیبایی است، سبب تمرکز حواس و ایجاد شوق به منظور دریافت معرفت و لذت معنوی می‌شود.

اگر هدف خوشنویسی صرفاً خواندن (خوانا بودن نوشته) باشد، به جهت کاربردی بودن موضوع، فعالیت هنرمند محدود به نگارش و اصول دستوری، انشا و املا می‌شود و از طرفی، محدود به منطقه‌ی جغرافیایی خاصی می‌گردد که با این خط آشنا هستند. اما اگر از دریچه‌ی دیگر، یعنی زیبایی‌شناختی، بنگریم، دایره‌ی فعالیت آزاد می‌شود و شخص می‌تواند در اثر خود احساس، عواطف و اندیشه‌اش را بسیار روان‌تر انتقال دهد. بنابراین، بیشتر به ارتباط شکل‌ها و ساختار هندسی حروف و کلمات و کاربرد رنگ پرداخته می‌شود.

به این ترتیب، کسانی که دانش کافی دارند می‌توانند بخوانند و بهره‌جویند (یعنی هم مفهوم کلامی و هم مفهوم تصویری موضوع)، کسانی که نمی‌توانند بخوانند، می‌توانند درک کنند و لذت ببرند (یعنی مفهوم بصری).

تفکر انعطاف‌پذیری ما را وامی‌دارد تا با جست‌وجویی بهتر و از دریچه‌ای دیگر به موضوع توجه کنیم. باشد تا با انتخاب مسیری شایسته، به پیشرفتی چشمگیر دست یابیم و خوشنویسی را از انزوای جغرافیایی آن خارج سازیم.

هدف از دستیابی به رموز و الفبای زبان تصویر، بیان روشن‌تر و سریع‌تر تفکرات و شیوه‌های گوناگون است. صاحب هنر می‌تواند به مدد سرانگشتان توانا و با بهره‌مندی از هوش و درایت و صافی درون به ساحت خواسته‌های متعالی بشر، نهایت لذات معنوی و کمال انسانی گام نهد. هنرمند هرگز نباید از مخاطب غافل شود و باید مسیری را برگزیند که ساده و بی‌غش و پاسخگوی صریح خواسته‌ها و تمایلاتش باشد. او باید اثر خویش را به گونه‌ای ارائه کند که در کمترین زمان ممکن، نهایت معنا و مفهوم، در ذهن جا گیرد و ماندگار شود.

از ویژگی‌های اساسی اثر هنری، بدعت، تناسب، وحدت و یکپارچگی است که این مهارت ساختاری با آموزش و ممارست و تکنیک صحیح نوشتن مُفردات و رعایت موارد گفته‌شده و مطالعه در آثار ماندگار ممکن می‌شود.

هدف خوشنویس از نوشتن یک اثر صرفاً خواندن آن نیست، بلکه ایجاد تصاویر زیبا و افزایش ارزش بصری آن است که باعث تلطیف روحیه و ایجاد نقوش انتزاعی و دقت و توجه به مفهوم نوشته و درک بیشتر آن می‌شود.

آنچه با دیدن کند ادراک آن سالها توان نمودن با بیان

(مولانا)

شما با نگاه کردن چیزهای زیادی می‌توانید مشاهده کنید.

(بوگی برا)

مهم‌ترین و اساسی‌ترین عامل فهم پیام‌های تصویری در کلیه‌ی سطوح، درک مستقیم (الهام گرفتن) است، یعنی عقل و اندیشه در این زمینه نقش چندان مهمی ندارند. الهام‌پذیری از تعقل و استدلال فراگیرتر و بیشتر ذهنی و حسی است. همچنین از هوش بصری نشئت می‌گیرد و متضمن شهود حقایق ازلی و جاودانه است.

زیبایی امری ذهنی و حاصل فعل و انفعالات و احساسات آدمی است. تلقی از زیبایی و نحوه‌ی مواجهه با آن، خود شأنی از تفکر است که با پیدایی آثار هنری رابطه‌ی مستقیم دارد. زیبایی در همه جا و در همه چیز حضور دارد، فقط باید به آن پی بُرد. احساس زیبایی در نزد انسان‌ها، ارتباط مستقیمی با تعادل و تناسب عناصر تصویری، ریتم، نظم، وحدت و محدوده یا کادر دارد. مبانی هنرهای تجسمی، الفبای زیبایی‌شناسی است و مطالعه و شناخت آن برای آشنایی و توانایی تشخیص آثار هنری امری ضروری است. خلق یک اثر وابسته به آگاهی، دانش، مهارت و تجربه‌ی گذشته است؛ هر چه دامنه‌ی اطلاعات وسیع‌تر باشد منابع بهتر و بیشتری برای خلق اثر جدید خواهیم داشت. ایزد یکتا، انسان را به گونه‌ای آفریده که نه فقط قادر به درک و فهم زیبایی است، بلکه می‌تواند خالق زیبایی هم باشد. یک اثر هنری زیبا، موجب ترغیب و ایجاد ارتباط با آن اثر و در نهایت، موجب اغنا و ماندگاری در ذهن می‌شود.

زیبایی یک اثر خوشنویسی نمی‌تواند با موضوع نوشته شده ارتباط داشته باشد؛ ممکن است جمله‌ای زیبا از شاعری نامی بسیار نافرمان نوشته شود و یا برعکس، یک آگهی تجاری را بسیار اصولی، چشم‌نواز و گیرا نوشت.

فقط چگونگی پدید آمدن اثر هنری است که ارزش آن را تعیین می‌کند و جز این هیچ مشخصه‌ای در میان نیست.

(دکتر خانلری)

مهم‌ترین گام در یک اثر هنری حل موضوع بصری آن است. هنرمند نیز باید برای رسیدن به هدف مورد نظر با ساماندهی، وحدت و استفاده‌ی آگاهانه از عناصر ساختاری آثار خود و ایجاد ارتباطی معنایی و درونی تلاش کند تا شرایط درک بالاتری برای مخاطبان خود فراهم آورد.

هدف از ترکیب‌بندی زیبا، آرایش مطبوع مجموعه و عناصر به منظور بیان ذهنیت هنرمند و ایجاد تفهیم و تفاهم و نفوذ بیشتر نسبت به نوشتار عادی، برقراری ارتباط لازم، توجه بیشتر به نوشته و معنا و درک محتوای آن، نوازش چشم، درک زیبایی و توجه به آن به منظور آرامش و انبساط خاطر و تلطیف روحیه‌ی بیننده است. بحث فُرم و ترکیب در خوشنویسی معمولاً همراه با سلاقی شخصی و بسیار گسترده است. آنچه در این مجموعه می‌خوانید حاصل سی سال تمرین خوشنویسی، مطالعه و تحقیق آثار بزرگان این هنر، تجربه و برداشت شخصی مؤلف است که در طول دوران آموزش و تدریس به دست آورده است. اینک این کتاب برای استفاده و آموزش هنرجویان، دانشجویان هنر و شیفتگان خوشنویسی نوشته شده است. و شاید عاری از عیب نباشد؛ اما یقیناً می‌تواند رهگشای علاقه‌مندان باشد.

هنر خلاقیت است و خلاقیت به ابزار (علم) نیاز دارد، پس با آگاهی و دانش زیبایی خلق می‌شود.

آفرینش هنری نیازی است ضروری برای هنرمند به منظور بیان اندیشه‌ها و تخیلات ذهنی به صورت عینی که وابسته به عوامل گوناگونی است که در زیر توضیح داده می‌شوند.